

KRVAVA AMERIČKA EPOPEJA

Otac modernog računarstva Alan Matison Tjuring poznat je, između ostalog, i po testu koji je smislio kako bi se ocenila sposobnost mašina da demonstriraju inteligenciju, prvenstveno u komunikaciji. Dejvid Krakauer, predsednik naučnog teorijsko-istraživačkog Instituta Santa Fe, na kojem Kormak Makarti stvara kao rezident poslednjih dvadesetak godina, kaže da je sasvim sigurno da će neko pasti na Tjuringovom testu kod Makartija ako ga upita za njegove knjige. Ili, još gore, ako povede razgovor o svojim knjigama. Po Krakaurovom sudu, zasnovanom na prijateljstvu i saradnji dugim dvadeset godina, Makarti nije zainteresovan za priču o svojim delima, što u dobroj meri oslikava njegov status enigmatičnog autora povučenog iz javnosti koji dominira američkom književnošću u poslednjih četrdesetak godina. Intervju s Makartijem su retki – čuveno je njegovo jedino gostovanje na televiziji 2007. kod Opre Vinfri – a u javnosti se gotovo ne pojavljuje (Makarti je unapred otkazao svako učestvovanje u promociji najnovijih romana, *Putnik* i *Stela Maris*). Do 1991. nijedan njegov roman nije premašio tiraž od pet hiljada primeraka, pa je Makarti dugo važio za „najboljeg nepoznatog pisca u Americi“. Naredne godine je izdao roman *Svi ti lepi konji* i postao naširoko poznat autor, ovenčan najvećim priznanjima koja se mogu dobiti u američkoj književnosti. Šira pažnja kritike i javnosti donela mu je i pažnju Holivuda (režiseri poput braće Koen, Džona Hilkouta, Ridlija Skota i Džejsma Franka snimali su filmove po njegovim romanima ili scenarijima) i ponovnu evaluaciju ranijih dela. Tako je gotovo nezaapaženi *Krvavi meridijan* (1985) naknadno stekao reputaciju jedne od najvećih knjiga američke književnosti, zavredivši hvalospeve kritičara poput Harolda Bluma i autora kao što su Filip Rot i Dejvid Foster Volas, te se našao na listi sto najboljih romana *The Times*-a napisanih na engleskom od 1923. do 2005.

Kormak Makarti (rođen kao Čarls Džozef Makarti 1933) danas se smatra jednim od najvećih živih pisaca američke književnosti. Autor je dvanaest romana, dve drame, pet filmskih scenarija i tri kratke priče. Njegova proza obično se tematski deli u tri ciklusa, određena prema mestu radnje. Prvu grupu sačinjavaju romani koji se bave Tenesijem, i koji su uglavnom i nastali tamo: *Čuvar voćnjaka* (*The Orchard Keeper*, 1965), *Tama najkrajnja* (*Outer Dark*, 1968), *Dete božje* (*Child of God*, 1973; *Dete božje*, prev. Nikola Matić, „Kontrast izdavaštvo“, 2017) i *Satri* (*Suttree*, 1979; *Satri*, prev. Igor Cvijanović, „Kontrast izdavaštvo“, 2019). U drugoj fazi Makarti se bavi trusnim podnebljem američkog jugozapada: *Krvavi meridijan* (*Blood Meridian*, 1985; *Krvavi meridijan*, prev. Goran Kapetanović, „Dereta“, 2017), *Svi ti lepi konji* (*All the Pretty Horses*, 1992; *Svi ti lepi konji*, prev. Goran Kapetanović, „Beobook“, 2011), *Prelaz* (*The Crossing* 1994), *Gradovi u ravnici* (*Cities of the Plain*, 1998)¹ i *Ovo nije zemlja za starce* (*No*

¹ Tri romana iz devedesetih poznata su i kao *Trilogija o granici* i često se mogu naći u jednotomnom izdanju.

Country for Old Men, 2005; *Ovo nije zemlja za starce*, prev. Vuk Šećerović, „Kontrast izdavaštvo“, 2019), *Put* (*The Road*, 2006; *Put*, prev. Danilo Lučić, „Kontrast izdavaštvo“, 2016), *Putnik* (*The Passenger*, 2022; *Putnik*, prev. Igor Cvijanović, „Kontrast izdavaštvo“, 2023) i *Stela Maris* (*Stella Maris*, 2022; *Stela Maris*, prev. Igor Cvijanović, „Kontrast izdavaštvo“, 2023),² po mnogo čemu osobeni romani u Makartijevom opusu, pripadaju poznoj fazi njegovog stvaralaštva.

Makarti u većini romana secira inherentno nasilje u pojedincu, naročito kad se on sukobi s okruženjem i povede vlastitim nagonima, zanemarujući granice razuma i društvenih konvencija. Svoje junake ne podvrgava moralizaciji – on samo precizno, neretko naturalistički, analizira mračnu stranu ljudske prirode kao nerazdvojivi deo stvarnosti. „Ne postoji život bez krvoprolića. Zamisao da naša vrsta može nekako napredovati, da svi mogu živeti u harmoniji, zapravo je opasna ideja. Ljudi zavedeni tom pretpostavkom su prvi koji će predati dušu, svoju slobodu. Želja da tako bude napraviće roba od čoveka i obesmisli mu život“, kaže Makarti u retkom intervjuu iz 2009. Makartijevi junaci nemaju iluzija o savršenom skladu. Oni su instinktivno (Lester Balard u romanu *Dete božje*) ili promišljeno (Korneljus Satri u *Satriju*), odnosno demonski proračunato (sudija Holden u *Krvavom meridijanu*) svesni da svet obitava u haosu ili stanju večitog rata. „Rat je oduvek bio ovde. Još pre čoveka, čekao ga je. Vrhunski zanat čekao je svog vrhunskog zanatliju. Tako je oduvek bilo, tako će uvek i biti. Tako i nikako drugačije“, kaže sudija Holden u *Krvavom meridijanu*. Makartijeva vizija sveta možda jeste nihilistički sumorna, ali je i svojevrsno crno ogledalo civilizacije, od njenih apokaliptičnih pohoda na Novi svet u *Krvavom meridijanu* do potpunog samouništenja u *Putu*.

O temama nasilja, ali i morala, sukoba tehnologije i prirode i uopšte geneze civilizacije, Makarti govori osobenim, samoizgrađenim stilom zasnovanim na proročkom jeziku čije su rečenice ujedno i „životodavne i smrtonosne“, kako ih je opisao Sol Belou. Makarti koristi redukovanu interpunkciju, izbegavajući zareze u najvećoj meri i nikad ne koristeći tačku zarez, znak koji je nazvao „idiotlukom“. Zareze najčešće zamenjuje veznik *i*, pa Makartijeva proza odzvanja biblijskim polisindentonima, dajući njegovom pripovedanju epsku auru. Njegovo preosmišljavanje pravopisnih pravila podrazumeva i izostanak navodnika u dijalozima („Nema razloga da se stranice unakaze čudnim sitnim znakovima“), a same razmene između likova ne prate autorove napomene o tome ko šta izgovara. Za njegove antivestern romane o Jugozapadu karakteristični su i celi dijalozi na španskom bez prevoda, kojima Makarti potcrtava kulturnu i lingvističku kompleksnost tog podneblja koje objedinjuje teritorije SAD i Meksika. Neki od njegovih junaka, iako anglosaksonskih imena, zapravo su i izvorni govornici španskog, poput Džona Grejdija Kola i Bilija Parama iz *Trilogije o granici*, a možda čak i sudije Holdena iz *Krvavog meridijana*. Tema nasilja i specifičnost stila Kormaka Makartija, međutim, tek su najupadljivije osobine njegovog stvaralaštva. Za dublje razumevanje opusa potrebno je razmotriti i druge karakteristike njegovih pojedinačnih

² *Putnik* i *Stela Maris* takođe čine komplementarnu celinu iako su zasebni romani.

dela: narativne slojeve, jezičku kompleksnost, eruditni vokabular i filozofsku potku Makartijevih pripovesti.

Kormak Makarti je s priličnim zakašnjenjem postao dostupan srpskim čitaocima. Prvi njegov roman objavljen je kod nas tek 2007, četrdeset dve godine pošto je Makarti objavio prvenac *Čuvar voćnjaka*. Utisak je da percepcija o važnosti Makartijevog dela na ovim prostorima još nije u skladu s njegovom književnom vrednošću, iako bi se reklo da podneblje istorijski sklono eksplozijama nasilja kakvo je naše ima šta da pročita i o sebi u njima. Tekstovi na predstojećim stranicama *Polja*, koji osvetljavaju njegov opus iz različitih perspektiva, mogli bi da predstavljaju mali korak u tom smeru. Temat posvećen stvaralaštvu Kormaka Makartija donosi jednu njegovu neobjavljenu priču, odlomak iz najnovijeg romana *Putnik*, koji će se tek pojaviti kod nas, kritičke osvrtne na svih dvanaest romana od 1965. do 2022, kao i dva retka intervjua, od kojih je jedan zapravo neformalna prepiska s učenicima srednje škole koja prikazuje Makartija u nešto drugačijem svetlu nego inače.